

Inhoud

Suriname

- ▶ Dompel je onder in het verleidelijk zwoele uitgaanscentrum van Paramaribo
- ▶ Neem een duik in de verkwikkende sula's van de Boven-Surinamerivier
- ▶ Beleef het avontuur op de bruisende Marowijnerivier
- ▶ Maak een strandwandeling met reuzenschildpadden
- ▶ Ervaar ruim drie eeuwen Nederlandse geschiedenis
- ▶ Betreed het onherbergzame regenwoud: eldorado voor natuurliefhebbers

- 7 Kaarten en plattegronden
- 11 Woord vooraf

1 13 Suriname: een verdieping

- 14 Economie
- 24 Bevolking
- 38 Taal
- 40 Sport
- 45 Eten en drinken
- 49 Kunst en cultuur
- 52 Media

2 57 Geschiedenis

- 58 Oorspronkelijke bewoners
- 59 Eerste kolonisten
- 64 Slavernij
- 69 Onafhankelijkheid

3 81 Natuur

- 82 Klimaat
- 83 Geologie
- 84 Flora en fauna

4 101 Paramaribo

- 102 Wijken
- 104 Binnenstad
- 118 Musea
- 122 Monumenten
- 127 Tips en adressen

5 135 Commewijne

- 137 Kustgebied
- 138 Braamspunt
- 139 Matapica
- 141 Frederiksdorp
- 142 Katwijk
- 143 Warappakreek
- 149 Tips en adressen

6 151 Beneden-Suriname

- 152 Benedenloop
- 157 Dagtrips

7 173 Oost-Suriname

- 174 Marowijne
- 187 Tips en adressen

8 189 West-Suriname

- 190 Saramacca
- 195 Coronie
- 200 Nickerie
- 204 Tips en adressen

9 207 Boven-Suriname

- 208 Boven-Surinamerivier
- 218 Tips en adressen

10 225 Het binnenland

- 226 Sipaliwini

i 236 Praktische reisinformatie

r 255 Register

Woord vooraf

Vraag een Belg of een Nederlander naar Suriname en tien tegen één dat het gesprek de volgende wending neemt: het gaat over een voormalige kolonie in de tropen waar iedereen Nederlands spreekt. Een land waar Bouterse ooit een staatsgreep pleegde en later als gekozen president aan de macht kwam. Waar Brunswijk rebellenleider was en tegenwoordig vicepresident en waar drugshandel en corruptie andere terugkerende issues zijn. Misschien komt ook ter sprake hoe lastig Santokhi, de huidige president, het heeft om de economische crisis te bezweren.

Heeft diezelfde Nederlander of Belg 3 weken vakantie in Suriname achter de rug, dan krijg je een heel ander verhaal te horen. Dat van de overweldigende natuur, machtige rivieren, zeldzame zoogdieren, vogels en vissen. Ook gaat het over de warme, vanzelfsprekende ontvangst voor de bezoekers, over de rijke, gevarieerde Surinaamse keuken, het fruit dat zomaar voor het grijpen aan de boom hangt en de puurheid van lucht en water. Terwijl anderen nog steeds niet zijn bekomen van de roerige geschiedenis die het land in korte tijd heeft doorgemaakt.

In deze reisgids krijgt het stereotiepe beeld van Suriname, zoals dat gedeels wordt bepaald door de berichtgeving in de Nederlandse en Vlaamse media, hopelijk de nodige nuancering.

Lees over de verschillende volken die er zijn neergestreken, de kleurrijke en soms ongrijpbare hoofdstad Paramaribo en het sprookjesachtige binnenland. Met de culturele, historische en economische achtergronden zul je meer van dit boeiende en innemende land begrijpen. Dan wil je het liefst zo snel mogelijk in een korjaal stappen om de schoonheid van het exotische regenwoud te ondergaan.

Diederik Samwel

Suriname: een verdieping

Eenmaal aangekomen op Zanderij maak je meteen kennis met het klimaat en het tempo in Suriname. De vliegtuigdeuren zijn nog niet opengezwaaid of de warmte stroomt je tegemoet. Niet lang daarna volgen de eerste zweetdruppels.

De hitte is klam en vochtig, tenzij je geland bent na een verfrissende regenbui tegen het einde van de dag. Snuif dan direct de lucht op en inhaleer bij voorkeur diep. Het licht zoete, kruidige aroma vormt de voorbode van wat je de komende tijd te wachten staat.

Waar je je vast op kunt instellen is het wachten. Na een korte wandeling over het platform kom je in de regel terecht in een lange rij voor de douane. Daarvoor krijg je wel een fraaie stempel in je paspoort terug, mét een zwierige handtekening van de dienstdoende beambte. Ga er na die rij van een halfuur niet van uit dat je koffers wel klaar zullen staan, want dat spreekt niet vanzelf. Meteen een belangrijk advies: hou deze eerste ervaringen goed in je achterhoofd tijdens de rest van je verblijf in Suriname. Het tropische klimaat verhoudt zich slecht met het westerse tempo. En de lokale mentaliteit strookt niet altijd met de eisen en verwachtingen van de nieuwsgierige en gretige vakantieganger. Schakel daarom over op een lagere versnelling. Dan heeft Suriname tal van aangename en onvergetelijke verrassingen in petto.

< De vaat doen in de rivier.

ECONOMIE

Sinds jaar en dag behoort Suriname tot de rijkste landen ter wereld. Vanwege de rijkdom aan grondstoffen neemt het land de 17de plaats in op de wereldranglijst. Die rijkdom bestaat voornamelijk alleen op papier. In de eerste jaren van deze eeuw was sprake van herstel van de economie maar zeker de laatste jaren gaat het stukken minder. De hamvraag blijft hoe en wanneer het land eindelijk klinkende munt weet te slaan uit zijn potentie. De Surinamers zelf hebben tot dusver nauwelijks geprofiteerd van de enorme hoeveelheid bodemschatten.

Waar in vroeger tijden Hollandse en in mindere mate Engelse en Franse handelaren met de winsten aan de haal gingen, maken recenter Canadese en Amerikaanse multinationals hun in Suriname gewonnen producten te gelde. Vanaf de 16de eeuw waren het de goudvoorraden die Europese kolonisten naar Suriname lokten. Het ondoordringbare regenwoud maakte serieuze exploitatie echter vrijwel onmogelijk. Meer geld zat in de handel in koffie, suiker, katoen en cacao. De Hollanders van de West-Indische Compagnie wisten er wel raad mee. Vanaf de 20ste eeuw werd een begin gemaakt met het delven van grondstoffen. Suriname groeide zelfs uit tot 's werelds grootste bauxietleverancier. Rond de eeuwwisseling verschoof het accent naar goud- en houtwinning. Ook het toerisme vormt tegenwoordig een interessante inkomstenbron.

Bauxiet

In 1939 werd de Nederlandse ingenieur Jaap Scheltus in opdracht van het Nederlandse grondstoffenbedrijf Billiton naar Suriname gestuurd. Hij moest uitzoeken of er inderdaad zoveel bauxiet in de grond zat als werd beweerd. Na weken van vergeefse proefboringen hielden de drie andere leden van het onderzoeksteam het voor gezien. Scheltus besloot nog even door te zetten. Iets later, bij het plaatsje Onverdacht in het district Para, was het raak. Hij stuitte op hoogwaardig erts dat tot 50% zuivere bauxiet bevatte. Daarna ging het snel. Billiton Suriname werd opgericht en 3 jaar later verscheepte het bedrijf de eerste tonnen bauxiet naar de VS.

Na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog in Europa namen de Amerikanen de Nederlandse kolonie min of meer in bescherming. De Nederlanders waren in oorlogstijd nauwelijks tot besturen in staat, terwijl de Yankees grote interesse hadden in de bauxietvoorraden. Zeker nadat de VS zelf bij de oorlog betrokken raakten. Zonder extra aluminium konden ze immers niet genoeg gevechtsvliegtuigen laten bouwen om de Duitsers en Japanners te verslaan. In 1943 voorzag Suriname in twee derde van de Amerikaanse bauxietbehoefte. In het oosten van Suriname, in de omgeving van Moengo aan de Cotticarivier, waren al in de jaren 20 grote hoeveelheden bauxiet ontdekt. Ook hiervandaan werd de erts per schip geëxporteerd.

Grondstoffen

Omdat de vraag op de wereldmarkt steeds verder toenam, bleef Suriname na de oorlog op grote schaal bauxiet en aluinaarde uitvoeren. Het lichte en roestvrije aluminium werd een grondstof voor steeds meer producten: van bouwmaterialen en wegwerpblikjes tot speelgoedartikelen. Inmiddels was bij Paranam, een paar kilometer van de mijnen bij Onverdacht, een verwerkingsfabriek opgezet. Ook het erts uit Moengo werd naar deze fabriek

vervoerd. Behalve Billiton, dat de mijnbouw voor zijn rekening nam, was ook een contract gesloten met Suralco, het Surinaamse dochterbedrijf van de grote Amerikaanse aluminiumproducent Alcoa. Suralco verzorgde de raffinage van erts tot aluinaarde.

In 1958 sloot de Surinaamse overheid de zogeheten Brokopondo-overeenkomst met Alcoa. Het Amerikaanse bedrijf kreeg voor 75 jaar bauxietconcessies in ruil voor de aanleg van het Brokopondostuwmeer en een waterkrachtcentrale in de Surinamerivier. Een gebied ter grootte van de provincie Utrecht werd ervoor onder water gezet. Behalve de aluinaardefabriek voorziet deze centrale tot op de dag van vandaag ook Paramaribo en omgeving van stroom. Tot eind vorige eeuw draaide ook een aluminiumsmelter op de stroom uit waterkracht. Daarna besloot Alcoa de aluinaarde in de VS om te zetten in aluminium. Dat was ook omdat de smelter in Suriname de vereiste capaciteit nooit zou kunnen leveren.

In de jaren 50 en 60 was Suriname goed voor 20% van de mondiale bauxietproductie. In de decennia daarna werd Suriname geleidelijk voorbijgestreefd door Australië, Brazilië en China. Tot eind vorige eeuw bleef de lokale productie op peil met zo'n 4 miljoen ton per jaar. De sector zorgde voor driekwart van de export, 10% van de werkgelegenheid en ruim een kwart van de overheidsinkomsten. In de beste jaren was bauxiet goed voor ruim driekwart van de deviezeninkomsten.

Na de eeuwwisseling kwam de bodem van de mijnen in zicht. Zowel de bauxietvelden bij Onverdacht als in de omgeving van Moengo raakten uitgeput. Gezien de enorme hoeveelheden erts in het Bakhuisgebergte in West-Suriname hoefde dat geen probleem te zijn. Hier zit bij benadering nog zo'n 700 miljoen ton bauxiet in de grond. Op basis van de winning tot dat moment zou Suriname daar nog zeker 100 jaar mee vooruit kunnen. Voorlopig blijft het evenwel bij plannen, voornemens en haalbaarheidsstudies. Want de hoge investeringskosten voor daadwerkelijke exploratie, het lagere bauxietgehalte van de erts en de dalende vraag naar aluminium op de wereldmarkt maken dat, ondanks de oprichting van het staatsbedrijf Alumsur, van bauxietwinning in het westen nog lang geen sprake is. Suralco schroefde de productie de laatste jaren geleidelijk terug en verplaatste de activiteiten naar de kleinere bauxietvoorraden bij de grens met Frans-Guyana.

En nadat Biliton zich al in 2010 had teruggetrokken uit Suriname, besloot Suralco de fabriek op Paranam in november 2015 te sluiten. Daarna brak overloos politiek gekrakeel uit over de toekomst van de bauxietindustrie. Om de voorraden in het westen daadwerkelijk te exploiteren zijn miljardeninvesteringen nodig terwijl de vraag naar aluminium wereldwijd sterk is gedaald. Intussen neemt de Surinaamse overheid nog altijd tegen een veel te hoog tarief elektriciteit af van de waterkrachtcentrale. Na het vertrek van Alcoa uit Suriname werd jarenlang vruchteloos onderhandeld over de bestemming

Tussen de Commewijnerivier en de Atlantische kust ligt het moerasachtige natuurgebied Matapica: geen vergelijk met de Vinkeveense Plassen.

van de krachtcentrale. Begin 2019 was er nog altijd geen oplossing in zicht. De harde opstelling van de Surinaamse overheid tegenover buitenlandse concerns hielp niet mee. De regering liet zich vooral leiden door de heersende opvatting dat het land door de jaren heen is uitgebuit door buitenlandse bedrijven. Uiteindelijk werd eind 2019 een overeenkomst gesloten met de Amerikanen. De Afobakadam is met ingang van 2020 in handen van Suriname en wordt beheerd door Staatsolie. Alcoa wist er 120 miljoen US dollar uit te slepen. Het dorp Onverdacht in het district Para biedt tegenwoordig een troosteloze aanblik. Waar in de naoorlogse jaren zo'n 1500 werknemers woonden, zijn de huizen nu vrijwel allemaal verlaten. Ook Billitondorp, dat speciaal voor de stafleden – grotendeels Nederlandse expats – werd gebouwd, is uitgestorven. In Moengo heeft het verval eveneens ingezet. Daar zijn onder leiding van kunstenaar Marcel Pinas culturele projecten van de grond gekomen. Ook Ronnie Brunswijk maakt zich als invloedrijk parlementslid sterk voor de ontwikkeling van de regio waar hij vandaan komt. De opbrengsten uit goud, hout, palmolie en toerisme moeten nu voor ontwikkeling zorgen.

Brokopondostuwmeer

In 1964 werd de stuwdam voor de door aluminiumconcern Alcoa gefinancierde waterkrachtcentrale bij Brokopondo opgeleverd. De dam ging dicht en het gebied in de bovenloop van de Surinamerivier begon onder te lopen. Het meer dat zo ontstond heet officieel naar de ontwerper: prof.dr.ir. Van

Rituele inheemse dans bij Fort Nieuw Amsterdam.

VOORSPRONKELIJKE BEWONERS

De oorspronkelijke bewoners van het Zuid-Amerikaanse continent waren indianen. Hun naam is afgeleid van Indios. Zo noemde Christoffer Columbus de oorspronkelijke bewoners die hij aantrof bij zijn ontdekking van het nieuwe continent. Mogelijk koos hij voor die naam omdat hij ervan uitging dat hij via een westelijke omweg in India terecht was gekomen. In Suriname worden indianen minstens zo vaak aangeduid als inheemsen. Die benaming voorkomt verwarring met de inwoners van India die vanaf het eind van de 19de eeuw in groten getale arriveerden.

De eerste groepen indianen moeten zo'n 30.000 jaar geleden vanuit Siberië het huidige Noord-Amerika hebben bereikt. Van daaruit verspreidden de stammen zich in zuidelijke richting. Op basis van archeologische vondsten nemen wetenschappers aan dat de voorhoede 15.000 jaar terug in Zuid-Amerika aankwam.

Aanvankelijk was de huidige kuststrook van Suriname en van de beide Guyana's een plek voor rondtrekkende stammen. In het savannegebied van wat nu het district Sipaliwini is, dat het grootste deel van Suriname bestrijkt, en ook dieper in het regenwoud zijn op verschillende plaatsen indiaanse gebruiksvoorwerpen gevonden. Het ging om scherpe gereedschappen van steen die vermoedelijk voor de jacht werden gebruikt. Dat wijst erop dat er 10.000 jaar geleden ook in het gebied bij de huidige zuidgrens met Brazilië indianen moeten zijn geweest. Om het land te kunnen bebouwen en beter te kunnen jagen, staken ze delen van de savanne en het bos in brand. Ken-

merkend voor de indianenvolken was destijds dat ze voortdurend verder trokken op zoek naar water en voedsel.

Pas omstreeks 500 na Chr. begonnen indianen zich permanent in Suriname te vestigen, vermoedelijk omdat ze elders door vijandige stammen waren verdreven. Indertijd was er voortdurend strijd tussen indianenstammen, die stuk voor stuk consequent vasthielden aan hun eigen riten en gebruiken. Onderzoekers hebben vastgesteld dat de oorspronkelijke bewoners van Suriname behoorden tot de Karaïben- en Arowakkenstammen. De laatsten zijn afstammelingen van de indianenvolken uit het Amazonegebied. Omdat het volk zich uitbreidde waren voor het verbouwen van cassave steeds nieuwe stukken land nodig. Op zoek naar nieuwe jachtdomeinen en visplaatsen trokken de Arowakken naar het noorden. Het moet om enkele duizenden families zijn gegaan. Ze leefden veelal langs de grote rivieren. Daarnaast vonden ze aan de kustvlakte van de Guyana's veilige vestigingsplaatsen. Bovendien bleek de bodem hier uiterst vruchtbaar.

In het huidige West-Suriname, in de moerasachtige gebieden bij Nickerie, wisten de indianen zich te handhaven door hun hutten op kleiterpen te bouwen. In die omgeving zijn later potten en bekertjes van aardewerk gevonden. Ook vanuit het westen trokken indianen het gebied van de Guyana's binnen.

VEERSTE KOLONISTEN

De ontdekkingsreizigers uit Europa hadden aanvankelijk weinig interesse in Suriname, maar uiteindelijk kwamen de Spanjaarden het eerst aan land. Alonso de Ojeda, een kapitein uit de vloot van Amerigo Vespucci, voer in 1500 een stuk de Marowijnerivier, in het oosten van Suriname, op. Vespucci was een van de eerste ontdekkingsreizigers die in de gaten had dat hij zich niet in Azië maar in een geheel 'nieuw' werelddeel bevond. Vandaar dat beide continenten naar hem zijn vernoemd.

Het enige wat De Ojeda, die op zijn tocht werd vergezeld door onder meer Juan de la Cosa, vond waren schoon drinkwater en bosvruchten. Verder zagen ze overal om zich heen een ondoordringbaar oerwoud. Het was hun vooralsnog niet duidelijk hoe dat hun opdrachtgevers in Spanje enig profijt zou kunnen opleveren.

Daar kwam verandering in toen in Europa op grote schaal goudkoorts uitbrak. Al snel deed het verhaal de ronde dat in het pas ontdekte continent de goudklompen voor het oprapen lagen. Het gevolg was dat in de tweede helft van de 16de eeuw een stroom expeditie naar het westen op gang kwam.

De eerste goudzoekers boekten nauwelijks succes. Het bleef vooralsnog bij wat ruilhandel met de inheemse bewoners. Op een paar plaatsen aan de kust konden handelsposten worden opgezet, maar serieuze exploratie van daaruit bleek een zware opgave. Veel van de Europeanen die langer op het continent verbleven, bezweken aan tropische ziektes of vielen ten prooi

Buffels op Matapica.

KLIMAAT

Afgezien van de regen kent Suriname een uitermate stabiel tropisch klimaat. De temperatuur varieert van 27°C tot ruim boven de 30°C overdag tot iets boven de 20°C 's nachts. Het punt is alleen dat we de regen allerminst buiten beschouwing kunnen laten: regen en droogte zijn allesbepalend. Echte seizoenen zijn er niet: het jaar is verdeeld in regentijd en droge tijd. Tijdens de winter op het westelijk halfrond staat de zon ook in Suriname iets verder weg en dat levert de mildste maanden op. Het kalenderjaar begint met de kleine regentijd: die is begin december van start gegaan en loopt door tot begin februari. Dan volgt de kleine droge tijd tot eind april. Vervolgens breekt de grote regentijd aan die meestal eindigt in augustus, waarna de grote droge tijd komt die begin december weer ten einde loopt.

Let wel: dit zijn gemiddelden. De regentijd en droge tijd willen wel eens wat eerder of juist later van start gaan. De overgang tussen droog en nat is meestal heftig: veel plotselinge weersomslagen, harde winden, onweer en spectaculaire stortbuien die *sibibusi* genoemd worden. Letterlijk betekent dit bosbezem (die stad en land schoonveegt). Wie logeert in een huis waar per ongeluk of expres een gat in de regenpijp zit, kan een verkwikkende douche nemen. Doe dit wel achter op het erf zodat de buurt er geen aanstoot aan kan nemen. Het regenwater is een paar graden kouder dan de temperatuur van het water uit de kraan.

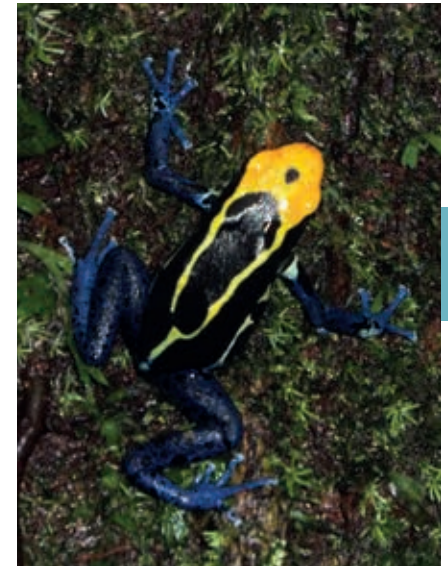
Denk niet dat het in de droge tijd nooit regent of dat het in de regentijd nooit drukkend warm kan zijn zonder ook maar een spatje neerslag. Zulke

variaties zijn doodnormaal. Is het in maart nog steeds te nat of in januari juist te droog, dan vertonen sommige Surinamers de neiging om daar El Niño of juist La Niña de schuld van te geven. Wanneer straten onderlopen en uren onbegaanbaar zijn, is het land gegarandeerd te klein. Maar dan ligt het aan de zoveelste regering die voor de zoveelste keer heeft nagelaten het afwateringssysteem ingrijpend te moderniseren.

GEOLOGIE

Suriname maakt deel uit van het Guyanaschild, een aaneengesloten gebied dat wordt bedekt door tropisch regenwoud. Het strekt zich niet alleen uit over de drie Guyana's (Suriname, Guyana en Frans-Guyana) maar het omvat ook delen van Colombia, Venezuela en Brazilië. Het schild loopt van de rivier de Orinoco in Venezuela tot de Amazonerivier in Brazilië. In het Guyanaschild liggen verschillende beschermde natuurgebieden. Het gebied herbergt bovendien een omvangrijk zoetwaterreservoir. De kust en het goeddeels modderige continentaal plat huisvesten voornamelijk tropisch-Caraïbische fauna. Het gesteente van de onderlaag van het Guyanaschild moet 2 tot 2,5 miljard jaar geleden zijn ontstaan. Op de hoger gelegen gebieden liggen de tafelbergen, genoemd naar de soms kilometerslange plateaus met steile en moeilijk te beklimmen wanden. De Tafelberg, met 1026 m een van de hoogste bergtoppen, is de bekendste in Suriname. Het driehoekige plateau – 10 km breed en met zijden van ongeveer 15 km – is een gewilde bestemming voor bergbeklimmers en natuurliefhebbers.

Het tropische klimaat, de uiteenlopende vegetatie, de vele rivieren en de geleidelijke niveauverschillen maken dat tal van dieren, planten, bloemen, insecten en vissen zich prima thuis voelen in Suriname. De zwampgebieden en mangrovebossen langs de kust bieden een ideale habitat voor vissen en vogels. Het ondoordringbare regenwoud landinwaarts trekt allerlei (zeldzame) soorten zoogdieren aan. Grote delen van de Surinaamse natuur zijn zo ontoegankelijk dat de mens er nog geen enkele invloed heeft kunnen

In het diepe binnenland zijn exotische dieren- en plantensoorten te vinden. Zoals de zeldzame okopipi, of blauwe pijlgifkikker.

Paramaribo

Nee, een echte wereldstad is het niet. Ook de stedelingen zelf spreken van een dorp. Qua oppervlak is Paramaribo weliswaar vrij uitgestrekt maar meer dan 250.000 mensen wonen er niet. En dan hebben we het over het district Groot Paramaribo. De hoofdstad kent nauwelijks hoogbouw en de meeste huizen worden omringd door ruime erven.

Het aanbod van musea, bezienswaardigheden en attracties is alleszins te overzien. Een stadswandeling is een must, net als een bezoek aan de Centrale Markt. En voor een goed begrip van de Surinaamse geschiedenis ga je naar Fort Zeelandia.

Bedenk vooral dat Paramaribo een stad is om je aan over te geven. En dat lukt des te beter door een paar van haar eigenschappen eenvoudig voor lief te nemen. Het rommelige verkeer bijvoorbeeld, het ontbreken van hippe boulevards of de niet bepaald egaal betegelde trottoirs in de binnenstad. Je krijgt er gegarandeerd een mooie tijd en een goed humeur voor terug.

Loop vooral niet te hard van stapel, bestel gerust iets te drinken op een van de terrasjes aan de rivier en kijk in alle rust om je heen. De stad maakt vanzelf avances met haar warmte en hartelijkheid en haar talloze geuren en kleuren.

< Dorst lessen aan de Waterkant.

Paramaribo

WIJKEN

Toen Suriname in 1667 na het vredesverdrag met de Engelsen weer onder Nederlands gezag kwam, was er van serieuze bebouwing nauwelijks sprake. Laat staan van een stad. **Fort Zeelandia** was eigenlijk het enige bouwwerk van betekenis. Het diende om de plantages langs de oevers van de Surinamerivier tegen indringers te beschermen. Wie daar iets had te regelen zei: *'Mi go a foto'*, wat zoveel betekent als: 'Ik ga naar het fort.' De uitdrukking is zo ingeburgerd geraakt, dat 'foto' in het Surinaams geldt als synoniem voor 'stad'.

Je zou niet meteen een roemrijke geschiedenis vermoeden achter de wijk Combé aan de noordkant van het centrum. De Grote Combéweg, Mahonylaan, Wilhelminastraat en Kleine Waterstraat zijn tegenwoordig drukke, doorgaande (winkel)straten. Toch gold dit deel van de stad vroeger als chique buitenplaats voor de elite van Paramaribo.

Combé werd de eerste buitenwijk of voorstad van Zeelandia; vanaf 1799 werden hier de eerste koloniale huizen gebouwd. Om te beginnen verrees er het huidige presidentiële paleis waar vroeger de gouverneur resideerde.

Daarachter kwam de Palmentuin en ook langs de lanen en promenades in noordelijke richting moesten palmbomen en exotische struiken het gevoel van natuur en ruimte versterken.

De wijk Combé is vernoemd naar de plantage van Nicolaas Combé, een bestuursambtenaar die door Abraham Crijnssen uit Berbice naar Suriname was gehaald om orde op zaken te stellen. Nadat de Nederlandse commandeur Crijnssen Fort

Zeelandia had veroverd op de Engelsen had hij geen tijd om de kolonie te beschermen en te besturen. Hij had nóg een paar oorlogen met de Engelsen te voeren: op Tobago, Sint-Eustatius, Martinique, Nevis en zelfs in Virginia. Nicolaas Combé vestigde zich in Suriname in een periode waarin tal van gewapende conflicten werden uitgevochten. Rancuneuze indianen staken om de haverklap suikerrietplantages in brand en ook gevluchte tot slaaf gemaakten brachten met hun vergeldingsacties grote schade aan. Nogal wat plantage-eigenaren overwogen dan ook zich elders in het Caraïbisch gebied te vestigen. Met hun vertrek dreigde een nog grotere wanorde te ontstaan in de kolonie. Om zijn eigen plantages te redden, wierp Nicolaas Combé zich op als landsbestuurder. Zo kwam hij al snel in conflict met gouverneur Johannes Heinsius. Toen Combé hem beschuldigde van corruptie, besloot Heinsius de al te kritische en eigenzinnige planter 4 jaar lang geen salaris uit te keren.

Met Pieter Versterre, de volgende gouverneur, lag Combé ook geregeld in de clinch. Die bleek op grote schaal te hebben gezwendeld met plantages en nam het niet zo nauw met het afdragen van belastingen. Ondanks alle tegenwerking zag Combé na verloop van tijd kans de orde te herstellen. Pas na de afschaffing van de slavernij trok de Combéwijk ook andere bevolkingsgroepen aan. De gegoede burgerij verhuisde naar percelen verder buiten het centrum. Zo heeft de stad zich in de loop der eeuwen steeds verder uitgebreid. Omdat er bijna geen hoogbouw verrees en de meeste huizen werden omgeven door een erf, ontstond een uitgestrekt stedelijk gebied. Waar in vroeger tijden nog plantages waren, zijn inmiddels ruim opgezette woonwijken ontstaan. Een groot deel van de wijk **Uitvlugt** in Paramaribo-Zuid behoorde oorspronkelijk toe aan de plantersfamilies Graanoogst en Van Brussel. Tientallen straten, van de Rudie- en de Joanlaan tot de Henkielaan en de Gondastraat, verwijzen naar de vele nakomelingen van beide plantagehouders.

Schaafijsverkoper aan de Waterkant waar korjalen naar Meerzorg vertrekken.

Plantage Frederiksdorp in oude glorie hersteld.

KATWIJK

Plantage Katwijk is de enig overgebleven koffieproducent in Suriname. Tegelijkertijd biedt de in 1746 opgerichte plantage een goed inzicht in de koloniale geschiedenis, het proces van koffieproductie en de verschillende manieren om de vruchtbare bodem te bebouwen. In de bloeiperiode in de 18de eeuw waren hier op 500 akkers zo'n 200 tot slaaf gemaakten tewerkgesteld. In zijn beroemde boek *Narrative of a five years' expedition against the revolted Negroes of Surinam* beschrijft John Stedman dat zich op de plantage de wreedste taferelen afspeelden.

Behalve koffie leverde Katwijk, afhankelijk van de vraag op de markt, ook suikerriet, cacao, katoen en bananen. Als gevolg van de toegenomen concurrentie in het buitenland liep de handel in koffie in de loop van de vorige eeuw sterk terug. Net als op de omliggende plantages schakelden de beheerders over op citrusvruchten.

In 1974 kwam de plantage van 324 hectare in handen van Nagib Nouh-Chaia. Als detailhandelaar had hij in Paramaribo naam gemaakt met zijn winkels in fruit en groente en een schoenenzaak. Zijn nazaten exploiteren vandaag de dag met groot succes de **Readytex-souvenirwinkel** aan de Maagdenstraat en de gelijknamige **Art Gallery**, om de hoek in de Steenbakkerijstraat.

Nouh-Chaia zag kans de koffieproductie op de plantage te herstellen. Het plukken van de koffiebesen gebeurt nog altijd handmatig. Vervolgens wordt de oogst in water gewassen en aansluitend gefermenteerd. Hierbij wordt het

slijm van de koffiebesen geweekt en door natuurlijke enzymen afgebroken. Daarna wordt het product te drogen gelegd en ook dat is een nauwkeurige aangelegenheid. De kunst is om het juiste vochtgehalte (zo'n 12%) te bereiken. Een te droge boon gaat ten koste van smaak en kwaliteit.

Vanaf begin deze eeuw wist de familie Nouh-Chaia nieuwe plannen te realiseren om het voortbestaan van de plantage te garanderen. Daarin zijn behalve diverse vormen van landbouw ook toerisme en duurzaamheid – met betrekking tot natuur én omwonenden – de uitgangspunten. Inmiddels is een coöperatie opgezet waarbinnen ondernemers een stuk grond kunnen leasen. Daarnaast werd in 2018 het fraai gerenoveerde hoofdgebouw, Huize Evelyne, opgeleverd, inclusief gastenverblijf.

Een rondleiding over plantage Katwijk, met een kopje versgemalen KW-koffie tot besluit, is een geheide aanrader. Ter plaatse zijn pakken koffie te koop.

➤ PLANTAGE KATWIJK, Bondru Tours

WARAPPAKREEK

Kort na de afschaffing van de slavernij werd de Warappakreek, waar vroeger aan weerszijden plantages waren aangelegd, bij gebrek aan arbeidskrachten achtergelaten door de eigenaren. De natuur nam het gebied over en binnen de kortste keren raakte het kanaal dichtgeslibd.

In 2005 kwam de Surinaams-Nederlandse Marsha Mormon erachter dat haar voorouders op Bakkie hadden gewerkt. Samen met haar partner Bas Spek die er zijn baan in Paramaribo voor opgaf, besloot ze de plantage opnieuw op te bouwen. Het leidde ertoe dat het kanaal in 2007 en 2008 grotendeels opnieuw werd uitgegraven. Tijdens de werkzaamheden kwamen de oude plantages weer enigszins tot leven. Zo dook uit de wildernis een stoomfabriek uit de eerste helft van de 19de eeuw op. De redelijk intact gebleven machines, stoomketels en persen waren bestemd voor de verwerking van suikerriet. Ook een stoomauto, sluizen, een begraafplaats en een brug werden teruggevonden. Op de plantage zijn de oude ringdammen zichtbaar waarop de opzichters grote hoeveelheden giftige cactussen hadden laten planten om te voorkomen dat hun tot slaaf gemaakten ervandoor gingen.

De Warappakreek werd destijds aangelegd – dat wil zeggen: met de spade uitgegraven door tot slaaf gemaakten – ten behoeve van de afwatering van de plantages. Het kanaal verbindt de Commewijnrivier met de oceaan. In 1804 bleek het een perfecte sluiproute voor de Engelsen om, niet zoals te verwachten over de zee een inval te doen, maar achterlangs, via de rivier Fort Nieuw Amsterdam in te nemen.

Op **Bakkie**, de verzamelnaam van de plantages rond de Warappakreek, is inmiddels een resort met prima lodges verzezen. Het is vanuit Alkmaar in 50 minuten bereikbaar met de boot. Op plantage Reynsburg is een resort gebouwd waar vakantiegangers kunnen overnachten. Mormon heeft er

Tijdens de Sunset Tour bij de monding van de Commewijnerivier in de Surinamerivier, duiken geheide van nature honkvaste Guinese dolfinen (met roze buik) op.

de Commewijnerivier op om aan te leggen bij plantage Johan en Margaretha voor een hapje en een drankje. Geen dolfinen gespot? Dat gebeurt hoogst zelden. Sommige bootsmannen bieden hun gasten dan gratis een nieuwe tour aan.

> WATERPROOF TOURS, waterproofsuriname.com

Vlindertuin Lelydorp

Deze vlinderboerderij heet officieel **Neotropical Butterfly Park**. Alle 22 inheemse vlindersoorten zijn hier te bewonderen. De vlinders worden onder ideale omstandigheden gekweekt, in speciale schaduwkasten en omgeven met de planten van hun voorkeur. Ook het per vlindersoort verschillende voedsel wordt op de kwekerij geteeld. De kwekerij is tot ver over de landsgrenzen bekend. De poppen waar de vlinders uit tevoorschijn komen, zijn voor een deel bestemd voor de export om dierentuinen overal ter wereld te bevoorraden.

De hoofdattractie is de overdekte vlindertuin waar talloze vlinders rondfladderen. Het is net of je door de jungle loopt en vooral kinderen kijken er hun ogen uit. De hele dag door gaan rondleidingen van start.

De vlindertuin is de laatste jaren uitgebreid met een insectenmuseum vol spinnen, hommels, libellen, kevers en andere kruipende wezentjes. Op de eerste verdieping is een zelf ontworpen en geschilderd panorama samengesteld van de Surinaamse flora en fauna. Het is één groot realistisch schilderij

van 3 m hoog, 40 m lang en een diameter van 14 m. Een expositieruimte en een trainingscentrum maken de accommodatie compleet.

> NEOTROPICAL BUTTERFLY PARK, Lelydorpweg 127, eerste zijstraat links vanaf Indira Gandhiweg, neotropicalbutterflypark.com

Jodensavanne

Dit voormalige Joodse handelscentrum geldt als klassieker onder de toeristische bestemmingen in Suriname. Geen wonder, op deze plek aan de Surinamerivier, op zo'n 50 km van Paramaribo, hebben zich verschillende episodes in de Surinaamse geschiedenis afgespeeld.

Jodensavanne is genoemd naar Joodse planters die hier vanaf de tweede helft van de 17de eeuw neerstreken vanuit Barbados. Hun aantal breidde zich uit met de komst van Joodse collega's uit Noord-Brazilië. Later voegden zich daar ook nog families uit het huidige Frans-Guyana bij.

De voorouders van de Joodse planters waren afkomstig uit Italië, Spanje en Portugal, waar ze in de loop van de 16de eeuw werden verjaagd op basis van hun godsdienst. Aanvankelijk leek de Portugese kolonie Brazilië een veilig heenkomen, maar toen ook daar de inquisitie door katholieken steeds bloediger vormen aannam, verkasten ze naar Suriname. Onder het Engelse en later Nederlandse bewind waren ze vrij in de keuze van hun religie. Naderhand kregen de Joodse plantagehouders toestemming om hun eigen synagoges te bouwen.

Ze trokken relatief ver landinwaarts waar ze zich veiliger voelden tegen vijandelijke invallen. Daarbij kozen ze uit strategische overwegingen voor een heuvelachtig gedeelte van de oever. Ook speelde mee dat zich in de directe omgeving 2 bronnen met zuiver, geneeskrachtig water bevonden.

De plantersfamilies maakten van Jodensavanne hun eigen beloofde land in het tropische regenwoud. Ze lieten fraaie huizen verrijzen, opgetrokken uit bakstenen. Voor de synagoge, waar ook de rechtbank werd gevestigd, lieten ze zelfs rode bakstenen aanvoeren, hetgeen voor die tijd hoogst uitzonderlijk was. Dat gold ook voor de begraafplaats met marmeren platen en gedenksteden. Marmer was indertijd niet beschikbaar op het Zuid-Amerikaanse continent, zodat de families het uit Europa moesten laten overkomen.

Tot het eind van de 18de eeuw maakten de naar schatting 40 suikerplantages een bloeiperiode door. Tijdens de hoogtijdagen werkten er onder Joodse meesters met hun families bestaande uit 600 mannen, vrouwen en kinderen, 9000 tot slaaf gemaakten.

In de 19de eeuw trad geleidelijk het verval in. Inmiddels was Paramaribo uitgegroeid tot het belangrijkste handelscentrum in de kolonie, waardoor nogal wat families naar de stad trokken. Tegelijkertijd begonnen de opbrengsten uit de suikerhandel terug te lopen, mede omdat de afnemers van rietsuiker overgingen op het goedkopere eindproduct van bietwortels. Een

Oost-Suriname

Sinds de Oost-Westverbinding vanaf de Wijdenbosch-brug voorzien is van een egale asfaltlaag, sta je binnen 2 uur in Albina aan de oever van de Marowijne, de imposante rivier tussen Suriname en Frans-Guyana. Het grensplaatsje Albina biedt een rommelige aanblik en is niet overal even veilig. Neem hier de boot richting Galibi waar de reuzenschildpadden hun eieren leggen. Of ga naar de 'Franse kant' voor een espresso met croissantje in Saint-Laurent-du-Maroni. Bezoek dan ook even de kleurrijke en sfeervolle markt en de gevangenis waar de legendarische Papillon zat opgesloten. Vanaf de waterkant vertrekken korjalen stroomopwaarts richting Langetabbetje en Stoelmanseiland of nog verder, naar Drietabbetje aan de Tapanahonyrivier. Op weg naar het oosten kun je stoppen in Moengo om de speciale kunstroute te volgen die hier op het bezielende initiatief van kunstenaar Marcel Pinas is uitgezet. Maak dan ook een tochtje over de schilderachtige Cotticari rivier. Heb je minder tijd, sta dan toch zeker even stil bij het Moiwana-monument, pal langs de weg. Het is een gedenkplaats voor de weerloze burgers die hier tijdens de Binnenlandse Oorlog werden vermoord.

< Brug over de Commewijne bij Stolkertsijver.

Tigri Bank, zandbank in de oceaan, 20 minuten varen van Galibi.

MAROWIJNE

Het district Marowijne staat bekend om de gelijknamige rivier, de natuurreservaten, de bauxietwinning in Moengo en omgeving en vooral ook om de goudhandel. Niet al het goud wordt binnen de districtsgrenzen gewonnen, maar de Marowijnerivier vormt de belangrijkste verbinding met de goudvelden in het zuidoosten. Daarom doen veel goudzoekers op de heen- en terugweg Albina aan. Daar heeft de grensplaats annex doorvoerhaven ook een groot deel van het bestaan aan te danken. Omdat het de laatste halte op weg naar het binnenland was, sloegen de goudzoekers hier proviand en materiaal in. Tot en met de jaren 70 was Albina een gewilde badplaats voor mensen uit Paramaribo die er het weekend kwamen doorbrengen. Ze konden dan ook even de rivier over om Franse inkopen te doen. Met de sterke Surinaamse gulden – indertijd een stuk meer waard dan de Nederlandse – was dat goed te doen. Sinds de onafhankelijkheid en zeker na de Binnenlandse Oorlog heb je veel fantasie nodig om je nog iets bij die aantrekkingskracht van Albina voor te stellen. Een nieuw dieptepunt was kerstavond 2009, toen hevige rellen uitbraken in Papatam, even buiten Albina. Daarbij liepen de spanningen tussen lokale bewoners, Braziliaanse goudzoekers en Chinese winkeliers hoog op. Er viel één dode, huizen werden in brand gestoken en verschillende Chinese winkels werden geplunderd. Het (etnische) conflict is sindsdien altijd blijven sluimeren. Het district Marowijne met een kleine 20.000 inwoners, telt 6 ressorten: Galibi langs de Atlantische kust, daaronder Wanhatti, Moengo, Moengotapoe en Albina en ten slotte Patamacca in het zuiden. Dit laatste ressort grenst aan het omvangrijke zuidelijke district Sipaliwini. De districtscommissaris houdt kantoor in Albina.

Oost-Suriname

Volgens sommigen heeft Marowijne daarnaast ook een eigen koning: niemand minder dan Ronnie Brunswijk. De man die ooit aanvoerder was van het Junglecommando tijdens de Binnenlandse Oorlog, is tegenwoordig vice-president en leider van de A-Combinatie. Dat is een samenwerkingsblok van politieke partijen die opkomen voor de belangen van binnenlandbewoners. In verkiezingstijd duiken in het straatbeeld van Paramaribo en daarbuiten

WEST-AFRIKAANS IN HET SARAMACCAANS

De Saramaccaanse woordenschat heeft een Engelse, Nederlandse, Portugese en vooral ook Afrikaanse herkomst. De merendeels verbasterde Engelse en Nederlandse woorden voeren terug naar het koloniale verleden, net als de Portugese invloeden. De plantages die de voorouders van de huidige Saramaccaners ooit ontvluchtten, waren destijds merendeels in handen van Portugese Joden.

De verwantschap met West-Afrikaanse talen is te verklaren uit de gedwongen overtocht van de tienduizenden creoolse mannen en vrouwen uit het westelijk deel van Afrika. Dat gegeven komt fraai tot uiting in de documentaire *Katibo yeye* ('Getekend door het verleden') van de Surinaamse filmmaker Frank Zichem. In deze film uit 2003 gaat een Surinaamse Nederlander op zoek naar zijn roots in Ghana. De hoofdpersoon is beroepsgitarist Clarence Breeveld, wiens voorouders in dat land eeuwen geleden tot slaaf werden gemaakt. Clarence (in 2017 overleden) komt uit een in Suriname bekende familie. Broer Borger speelde de hoofdrol in de beroemde speelfilm *Wan Pipel* van Pim de la Parra uit 1976. Broer Carl zit in het Surinaamse parlement, terwijl broer Hans geldt als invloedrijk politicoloog. In *Katibo yeye* bezoekt Clarence Fort Elmina aan de Afrikaanse westkust waar tot slaaf gemaakte mannen en vrouwen uit het binnenland werden ingescheept voor de overtocht naar de West. Vervolgens trekt hij naar dorpen onder begeleiding van een lokale gids in het Ghanese binnenland. Hier maakt hij kennis met plaatselijke, vaak eeuwenoude rituelen. In het tweede deel van de film neemt Clarence zijn Ghanese gids mee naar Boven-Suriname. Daar blijkt zijn Ghanese reisgenoot prima te kunnen converseren met de dorpsbewoners. Gezamenlijk komen ze tot de ontdekking dat de Ghanese en Saramaccaanse woorden voor offerplechtigheden, vogels, kruiden, bloemen en planten op een enkel accent of klemtoon na nauwelijks van elkaar verschillen. De familie Breeveld – broers Borger, Hans, Clarence en Carl en zus Lucia – staat overigens centraal in de tv-documentaire *Wan Famiri* van Geertjan Lassche uit 2012. In de film wordt duidelijk dat binnen één familie de meningen over de militaire periode en de Decembermoorden sterk uiteenlopen.

Dorpen

Centraal in het dorp bevindt zich het *krutu oso*. Dit vergaderhuis is een grotere, overdekte, halfopen ruimte voor dorpsvergaderingen en gemeenschappelijke activiteiten. Het is in verkiezingstijd ook het decor voor de drukbezochte partijbijeenkomsten. Dan worden de kopstukken van de landelijke partijen beurtelings uit de hoofdstad ingevlogen.

Rotsen bij Danpaati.

Al even onmisbaar is het voetbalveld. Het oppervlak is niet overal even egaal, omdat er vaak meerdere voetpaden doorheen lopen. Met houwens wordt het gras kort gehouden, vooral voor de wedstrijden tegen andere dorpen. Op zondagen staat de gehele gemeenschap te *kraken* (aan te moedigen) langs de lijn. Ook de slagbalwedstrijden van de vrouwen trekken veel publiek.

Tijdens een dorpswandeling valt op dat alles netjes is onderhouden. De paden worden meerdere keren per dag schoongeveegd. Potten en pannen staan vaak te blinken in het voorportaal van de houten huisjes: het resultaat van het urenlange poets- en schrobwerk van de vrouwen aan de rivieroever. Op het erf wordt gekookt, cassavebrood gebakken of olie geperst uit noten.

Vaste voorzieningen als gas, water en licht vormen vooralsnog een ander verhaal. Toch zijn westerse invloeden goed zichtbaar. In elk dorpje rijden brommers rond, worden trendy jeans gedragen en gaat 's avonds de tv of dvd-speler aan. Links en rechts klinken hippe ringtones: in hun felle concurrentiestrijd hebben de telecomproviders volop masten in het bos geplaatst zodat de wereld buiten het dorp voortdurend mobiel bereikbaar is.

De elektriciteit is afkomstig van benzinegeneratoren die tegen zonsondergang worden ingeschakeld. Beheerders van sommige resorts zijn al over-

BELANGRIJKE ADRESSEN EN TELEFOONNUMMERS

Ambassade

- Surinaamse ambassade in België: Franklin Rooseveltlaan 200, Brussel, tel. 02-6401172 of 02-6401244.
- Surinaamse ambassade in Nederland: Alexander Gogelweg 2, Den Haag, tel. 070-3650844
- Consulaat-Generaal van de republiek Suriname: De Cuserstraat 11, in Amsterdam, tel. 020-6426137 of 020-6426717 (consulaatsuriname.nl). Houd rekening met de vele Surinaamse feestdagen.

REISDOCUMENTEN

- Per 1 juli 2022 is de visumplicht voor Suriname afgeschaft. Wie als niet-ingezetene naar Suriname reist, moet een entree fee van 25 euro of 25 US dollar kopen. Dat kan het beste via de officiële website van VFS Global: suriname.vfsevisa.com, ten minste 24 uur voor vertrek. Het kan ook op vliegveld Zanderij, maar uitsluitend contant. Bij de douane krijg je vervolgens een stempel in je paspoort voor een kort verblijf van 30 dagen. Wie langer blijft, moet (officieel) bij het bureau Vreemdelingenzaken (Henck Arronstraat 1 in Paramaribo) verlenging aanvragen. Ben je dat per ongeluk vergeten, dan krijg je eigenlijk altijd een stempel om het land uit te komen. Bij een zakenreis, verblijf voor studie of stage dien je wel een visum aan te schaffen. Ga je tussendoor de grens over en wil je daarna Suriname weer in, dan moet je opnieuw een entree fee betalen.

REIZEN NAAR EN VAN SURINAME

- Zowel KLM als Surinam Airways (SLM) onderhoudt een vaste, vrijwel het hele jaar dagelijkse verbinding met Suriname. Ook TUI heeft zich met aantrekkelijk geprijsde reis- en verblijfsarrangementen op het toerisme in Suriname gestort. Ruim van tevoren boeken kan honderden euro's schelen. In het hoogseizoen zitten de vluchten vaak vol en zijn de tarieven stukken hoger. De prijs varieert van – als je geluk hebt en op tijd de scherpste aanbieding kunt pakken – iets meer dan 700 euro in februari, maart, oktober en november tot soms het driedubbele rond de feestdagen of midden in de zomer. Let op de speciale actietarieven in het laagseizoen. Via Curaçao vliegen is een optie, al kan de overstap je een hoop tijd kosten.
- De heenreis duurt ruim 9 uur. Door de straalstroom op 10 km hoogte gaat de terugweg 45 minuten sneller. Online inchecken is aan te raden. Nog belangrijker is om de vertrektijd te controleren. SLM en KLM gaan met hetzelfde toestel op en neer en als zich in Suriname een technisch mankement voordoet, kan niet meteen een ander vliegtuig worden ingezet.